

Introductie

De vakantie is bijna voorbij. Joke en ik hebben een prachtige reis gemaakt door Italiaanse steden. Met deze trip hebben we het geld besteed, dat ik als cadeau bij mijn 65e verjaardag van jullie gekregen heb. Uit dank hiervoor heb ik een verslag geschreven. Het is wat lang en enigszins lyrisch uitgevallen. Maar, wie over Italië wil schrijven, moet dat vooral zingend doen. Vandaar.

Maandag 3 september is de weer eerste avond van de vaste wekelijkse bijeenkomsten. Ik hoop dat we met onze beoefening geheel en al opnieuw beginnen, alsof we het nooit eerder gedaan hebben en er nooit eerder over hebben horen spreken. Ik doe die avond geen daisan, want ik wil dan graag met jullie 'alleen-maar-zitten' en een beetje bijpraten.

Daaraan voorafgaande de eerste studiekلاس 'de weldadige illusie van verlichting'. over Dogen. Ik heb daarvoor een syllabus – een werkboek – gemaakt met allerlei citaten, geplukt uit de Shobogenzo.

Ik zie er erg naar uit om elkaar straks weer te zien. Tot dan. Veel leesplezier. Liefs,

Nico

Inhoud

NICO TYDEMAN	Italiaanse liederen	2
	Agenda/ colofon	18

Italiaanse liederen

LIED VAN VENETIË

Hier woont men in het water zonder nat te worden.
De huizen drijven op versteende houten palen en
Gondels, bestuurd door stoere mannen
Met hoed, plooi in de broek en vrolijk shirt,
Deinen door de stromende straten.
Elke gevel een bezienswaardigheid.
Toch lijkt de stad te roesten.
Wie Italië bezoekt, gaat eerst naar God.
Op ieder plein heeft Hij een huis.
Groots en ruim woont Hij in de San Marco.
Boven de poort van de basiliek draven vier bronzen paarden,
Buitgemaakt ten tijde van de kruistocht.
Binnen golft een vloer van marmer,
Waarboven verheven koepelkamers schitteren van goud:
Één voor zijn verrezen Zoon, één voor diens Hemelvaart
En één voor de Heilige Geest.
Mozaïek spant een kroon voor de mysteries,
Die uit het duister oplichten en glinsterend
Verhalen over wat van de hemel is neergedaald
En weer opsteeg naar het allerhoogste.
Hoewel Hij nooit thuis is, krijgt God veel bezoek.
Honderden mannen en vrouwen en kinderen
Schuifelen elk uur langs beschilderde wanden en zwijgende apostelen,
De vrouwen met papieren sjaals
Om de verleidelijke schoonheid van hun schouders te bedekken.
Plotseling begint een koor van jonge meisjes, verscholen in de zijbeuk van
het Sacrament, met volle borstjes te zingen: 'Ave Maria',
Ik herken Josquin des Prés,
Mijn dierbaarst gezongen 'wees gegroet' uit vroeger jaren.
Hun hoge stemmen galmen tegen de muren.

De ruimte van de kerk wordt één gezang,
Dat zich soepel vermengt met de vormen en de kleuren
Van hemelse figuren: zij zijn muziek al eeuwen gewend.
Want Monteverdi en Vivaldi waren hier.
Er is een zenkapel waar kardinaal Zen begraven ligt,
Zo heette hij, ofschoon hij niets wist van zen -.
En achter het hoofdaltaar een oogverblindend pronkstuk, de Pala d'Oro.
In gouden lijst honderden kleine panelen van heiligenlevens op goudfolie
En email, omgeven met duizenden edelstenen.
Christus is nooit zo parelend neergezet op zijn troon.
In een zijbeuk een antiekstalletje, de schatkamer, tresoro genaamd,
Met zilver, goud, bokalen, kelken glaswerk – nog meer buit uit de
kruistocht,
Een echt stukje hout van het kruis waaraan de Zoon moest hangen
En naar men zegt een restje moedermelk van de Moeder Maagd
En het geroofde gebeente van Sint Marcus
Die al eeuwen de stad beschermden
En er wellicht nog steeds voor zorgt,
Dat Venetië niet verdrinkt.

Naast God woonde de Dogen (van Duce, wat leider betekent).
Ruimer behuisd dan zijn Hemelse Vader,
Maar hij was dan ook een machtig man, ofschoon hij weinig mocht
ondernemen.
Het voornaamste wat hij kon doen, was doodgaan:
Zijn overlijden was een dure aangelegenheid.
Zodra zijn tijd gekomen was, viel in Venetië alles stil.
En men begon pas weer met werken als een nieuwe Dogen was gekozen.
Voorzitter was hij van de Grote Raad.
Zij kwamen samen in de Sala del Maggior Consiglio,
Waar de wetten werden afgekondigd
Onder Tintoretto's kolossale schilderij: Het Paradijs.

Zijn paleis bevat vele kamers met beelden, schilderijen, stucwerk, bladgoud,

Waar gaat dit anders over dan over macht en roem?

De gevangenen woonden bij de Dogen thuis,

Want in de kelder waren gangen en kille vochtige ruimtes met stenen bedden voor wie veroordeeld was.

De middagzon verhit het plein van San Marco.

De toeristen, de ijsjesetende meerderheid,

Zoeken de schaduw onder de bogen van winkels en restaurants

En de duiven – zij lijken op die van de Dam – vliegen op en strijken neer.

Geen groter Venetiaans genot dan in de middag te varen

Op het Canal Grande zittend op de boeg van een valporetto

Langs de statige huizen met hun arcaden en geweldige galerijen,

Hun langwerpige, puntvormige vensters en vooruitspringende

kroonlijsten,

Langs palazzo Ca'Dario, het Gouden Huis, zijn gevel

Met marmer en purpersteen bekleed, enigszins verzakt,

Langs het Lido waar Thomas Mann's 'Death in Venice' speelde -

Maar vooral de verkoeling van water en wind.

En we gingen naar San Maria Gloriosa dei Frati,

Waar de minderbroeders ('frati'), groots in armoede en nederigheid,

Een wel zeer groots huis aan God hebben gewijd.

Franciscus had zich in zijn graf uit ergernis al vele malen omgedraaid.

Maar sinds 1340 keerde hij zich om voor alle eeuwigheid:

Een kleine kapel was hem genoeg.

Zijn broeders bouwden deze basiliek, groter dan die der dominicanen

Met monumentale graven van Cavona, de bouwmeester,

En van Titiaan, die hier, vol beweging naar omhoog,

Maria's Hemelvaart schilderde, Maria staande op een wolk,

Omgeven en gedragen door kleine blote engelen,

Die haar opwaarts duwen in de armen van God de vader.

Van Donatello staat het beeld van Johannes de Doper,

Enigs gekromd, gebogen van ascese, haveloos maar toch verguld,

Met droeve ogen. – Ik denk aan Donatello's Maria Magdalena in Florence,

Zo diep menselijk bedroefd, zo'n gegroefd gelaat, van pijn verwrongen mond,

De tot op de grond hangende, gekrulde haren, verdriet

Om de verboden liefde voor haar onbereikbare minnaar.

Een kleine kapel herbergt Bellini's Madonna con bambino.

Maria met haar blote kind, staande op haar schoot.

Onder haar troon twee mollige, musicerende engeltjes.

Één bespeelt de luit, de ander tot Joke's grote vreugde,

Speelt met bolle wangetjes de flauto dolce, de zoete fluit

Het hemelse geluid, de blokfluit.

Er ligt een zeer bescheiden steen voor Monteverdi.

Een verdorde roos herinnert aan een bewonderend bezoek.

Een standaard met partituur ernaast –

Ik hoor zijn vespers van Maria: dat begint met 'Deus in adiutorium meum'

Met schalmenden trompetten en dansende blokfluiten.

En de koorbanken in de kerk glommen want een vrouw

Verwijderde met een kwastje alle stof van de boogjes, hoekjes en

kruisjes,

O goddelijk geduld van deze minderzuster, anonieme werkster van Sint

Franciscus.

En vlak voor de kerk, op het plein, schalt glaszuiver een Italiaanse zanger,

Charmante pet en sierlijk sjaaltje.

Zijn stem straalt tegen muren van kerk en huizen,

O Sole Mio (oh Mijn Zon), natuurlijk, maar ook Puccini en Bellini

Rijzen met groot gemak op uit zijn Italiaanse genen.

Voorbijgangers blijven staan, gaan zitten op de trappen van de kerk,

Applaudiseren en gooien munten in zijn pet.

Een hond komt langs en blaft enkele valse noten
De zanger lacht en zingt een liefdeslied.
Met vermoeide voeten gaan we naar Scuola grande di San Rocco
Waar Tintoretto met donkere en lichte tinten van zijn palet
Achtien jaar lang de drama's van het Oude en het Nieuwe Testament
Schilderde op muren en plafonds.
Zijn huis stond vlak naast ons Hotel in Rio della Sensa.
Hij woonde op nummer 3399. Wij logeren op nummer 3319.
We brengen hem een groet. De avond valt
En zet Venetië in zachte gloed, geel-rose.
Nog eenmaal kust de zon de stad aler het donker wordt.
Schamel vensterlicht maakt van de straten en het water
Een labyrint van bruggen, steegjes, pleintjes.
We nemen afscheid met het roken van een sigaret
Op het Piazza del Mori, donker. Verlaten, bijna obscuur,
En vooral ijsig stil, een stilte die slechts doorbroken wordt
Door tikken op de stenen, de hoge hakken van een damesschoen.

LIED VAN VERONA

Hier dromen Romeo's hun Julia's
En roepen Julia's om hun geliefden.
Het verliefde hart kwijnt en krimpt.
Familiäre hindernissen, obstakels van twisten en verschil van standen,
Geloven die niet passen op één kussen –
Dus moeten alle Romeo's onder een balkon
Hun liederen van liefde blijven zingen.
Nog steeds staat Julia te wachten voor haar deur.
Toeristen leggen voor de foto om de beurt
Een hand heel sensueel op haar rechterborst,
Om daarmee geluk te vinden in de liefde.

Zij klimmen naar het balkon om vanaf beneden
In een flits, een momentopname,
Voor eeuwig te worden aanbeden.

Casselvecchio, kasteel van schone kunsten.
De oude kerken van Verona: de Duomo, San Zeno,
San Anastasia, San Lorenzo, San Fermo Maggiore,
Fresco's als schilfers aan de muren
Schimmige resten van kleurrijke portretten
Eens bedekt met barokke ideeën
En nu weer moeizaam te voorschijn gehaald.
En onderin de donkere crypten
Waar de graven liggen en het mysterie werd gevierd.
Dante staat levensgroot op het Piazza Signori,
Onbewogen, denkende aan wat hij schrijven zal
Over vagevuur en paradijs.
Onderweg, op politieke missie, hoorde hij
Dat Florence hem wegens vermeend hoogverraad
Veroordeeld had ter dood.
Verona bood de balling onderdak.
Nooit meer zou hij terugkeren naar zijn geliefde stad
Zijn vrouw, zoon en dochter liggen hier begraven.

Verona, waar Romeinen reeds hun spelen hielden,
Is nog steeds de stad van groots theater.
's Avonds als de zon rond acht uur minder krachtig schijnt,
Stroomt het volk tezamen op de Piazza Erbe om te eten en te drinken.
Het zindert van verwachting. De Arena maakt zich klaar om
Vijftien duizend mensen ademloos te laten luisteren naar de opera:
De Barbier van Sevilla. Rossini zorgde voor de noten.
Een onmogelijk te volgen verhaal over Almavivo en Rosina
Die wel wilden maar elkaar niet kunnen krijgen.

Maar dankzij kapper Figaro, die bulderend zijn klanten scheerde
– O, Tom Manders gedenkwaardige parodie –
En zo goed zong dat hij zijn aria mocht herhalen.
Alle baritons, bassen en sopranen
Dragen bij aan de intrige, het bedrog en een gelukkig slot.
Maar de tenor kon de maat niet houden.
Geen nood, Rosina gilde feilloos haar hoge G door de arena
Tot groot genoegen van het enthousiaste volk.
Rossini's daverende duetten denderden in het rond
– Hij hield zoveel van lekker eten: er is een tournados naar hem
vernoemd –.
Met staccatos en crescendos stevende men naar het einde,
Hetgeen bleek niet uit het verhaal maar uit plotseling afgeschoten
vuurwerk,
Een spetterend licht dat de grote rozen op het toneel
Nog eenmaal deden blozen en het volk klapte en juichte,
Want het volk wil spetters, vooral veel spetters zien.
De piazza stroomde weer na afloop vol en zo ook de terrassen.
Er werd champagne gedronken en aan ijSCO's gelikt.
Langzaam, zeer langzaam verzachte het gezoem
En werd Verona stil. Eindelijk, het werd nacht.

LIED VAN RAVENNA

Hier opent zich de hemel voor wie omhoog kijkt.
De koepel van de basiliek van San Vitale is met het uitspansel beplakt:
Miljoenen stukjes tegels tekenen een verleden
Waaruit het aardse lijkt verdwenen.
Heiligheid gebouwd uit steentjes, groen, goud, wit, oranje, blauw,
Omringd met druiventrossen, bloemen, duiven, pauwen,
Een schildpad, een kraanvogel, schapen.

Abraham zit aan tafel met de engelen
En Mozes krijgt van God de Wet.
Lukas en Johannes tonen hun geschreven boeken,
Een engel blaast hen inspiratie in.
In de intrados de medaillons van Christus
Omgeven met in elkaar verstrengelde dolfijnen,
En het Lam met een krans van bladeren, appels, peren
Met gouden, zwevende engelen in het rond.
Ter linkerkant Justinianus, groots en machtig keizer,
Ooit dromend van één rijk van oost en west,
Staat hier met zijn soldaten, een schild met Christus' monogram,
Gedoopt geweld. De keizer staart ons aan, niets te lezen in zijn blik.
Ter rechterkant Theodora, keizerin, eens naar men zegt,
Een danseres en hoer, maar nu, in purper gewaad met goud brokaat,
Edelstenen en parels in de hand, bewijst een stralenkrans
Haar bovenmenselijkheid. Zij blijkt van goddelijke origine.
In Galla Placidia's Mausoleum de Goede Herder,
Een vreedzaam landschap met planten en bloemen
Maar bovenal de gouden sterrenregen in de diepdonker blauwe hemel,
– Nooit zo onpeilbaar diep in het heelal gekeken –.
Er is een doopkapel waar boven het font
Apostelen zweven, dadelpalmen tussen hen in en hoog in het midden,
Jezus, piemelnaakt, gedoopt in de Jordaan;
De duif sprenkelt zuiverend water uit zijn snavel
En vult hem met de Geest.
Hier werd ooit theologisch – wat heet? – een strijd gestreden:
Was Jezus God, of was hij mens?
Men koos – na drie concilies – voor beide tegelijk.
Uiteindelijk ging daarmee de vergoddelijking verloren van de gewone
mens.
Maar in de basiliek San Apollinare Nuovo is niets te zien van dit gevecht.
Hoog op de muren mirakels en parabellen in steen gelegd:

De Samaritaanse, de blinde die weer ziende werd, het laatste avondmaal.
Stijlvol, symmetrisch, gedecoreerd en zonder pathos,
Donkere ogen die als bij een foto stil zijn blijven staan.
In processie trekken tweeëntwintig maagden, elk bij de naam genoemd,
In de hand een kroon, hun kleding rijk versierd met edelstenen,
Naar de Madonna en het kind, rechtop gezeten,
voorafgegaan door drie aanstormende Wijzen uit het Oosten.
Op de andere muur gaan zesentwintig martelaren, elk bij de naam
genoemd,
Naar hun Verlosser toe, wit gekleed en kronen in hun handen.

Nog eenmaal opent zich een poort van schoonheid:
De koepel van de basiliek San Apollinare in Classe.
Een weide, groen van vreugde, rijk aan lelies, madeliefjes,
Olijven, cipressen, pijnbomen, vogels en stenen,
Draagt het gouden hemelkruis met negenennegentig sterren, de
schapen,
Eén ging verloren, waarboven Gods hand naar beneden wijst.
En in de hoogte zegent Christus deze grazige weide.

Dante leefde zijn laatste jaren in deze kleine stad.
Zijn roem ging als gerucht reeds in 't rond.
De wereld had hij als een hel beschreven, een dieper dalend dal
Van wellust, toorn, moord, bedrog, verraad,
Nu steeg hij langzaam naar het licht,
Geloodst door zijn leidsman Virgilius,
Verleid als nooit tevoren door Beatrice's blik.
Zo verloor hij al zijn zonden in de zeven zaligheden,
De zeven deugden van Maria, de zeven regels van het Onze Vader.
Hij schreef het Paradijs. Eén enkel ogenblik
Had hij gezien hoe, voor wie gelouterd leeft,
De aarde werd tot een zee van louter goedheid,

Waarvan de schoonheid allen en alles doordringt.
Na negenennegentig gezangen bezong hij tot besluit van zijn Commedia
Zijn onbeschrijflijke herinnering aan het luisterrijke licht:

*De contemplatie leek mijn zicht te klaren,
En immer dieper keek ik in de pracht
Van 't hoge Licht, de Bron van al het ware.*

*Van dat moment af was mijn zeggingskracht
De mindere van mijn gezichtsvermogen,
En mijn geheugen faalt door overmacht.*

...

*Laat mij, o Licht, in Uw weldadigheid
Ver boven sterfelijk begrip verheven,
Iets van U schouwen zoals indertijd,*

*En wil mijn woorden zo'n bezieling geven
Dat ik een glimpje van Uw fonkeling
Mag laten zien aan hen die na mij leven,*

...

*Ik zag hoe diep in die oneindigheid
Liefde een boek maakt van de losse bladen
Die alom in de wereld zijn verspreid:*

*De wezenheden en de myriaden
Bijkomstigheden zijn er allemaal
Versmolten in een eenheid zonder gade.*

*Ik zag de samenhang van het totaal,
Geloof ik: mijn herinneringen baren
Mij diepe vreugde, nu ik dit verhaal.*

....

De mens raakt door dat Licht te contempleren
Zo in Zijn ban dat het ondenkbaar lijkt
Dat hij zijn blik er ooit van af kan keren,

Want al het goede waar de wil naar reikt
Is in die Bron bijeen, en zo volkomen
Dat alles buiten haar gebrekkig blijkt.

...

o eeuwig Licht, slechts door Uzelf omgeven,
Dat slechts Uzelf doorgrondt en, zo doorgrond,
Uzelf bemint en toelacht, bron van leven!

Ik bleef aandachtig en met open mond
Naar de aan U gelijke cirkel kijken
Die als reflectie binnen U ontstond,

En zag daarin het beeld van mijn gelijke,
De mens, dat als die cirkel was gekleurd;
Een beeld waarvan mijn blik niet wilde wijken.

Als de meetkundige die het betreurt
Dat hij de cirkel niet vermag te meten
En die vergeefs naar de principes speurt,

Zo raakte ik toen van de wens bezeten
Meer van het beeld, zijn plaats in deze kring
En zijn versmelting met die vorm te weten.

Al was mijn eigen vleugelkracht gering,
Een bliksemflits trof mijn begripsvermogen
En bracht mij van die dorst verzadiging.

Mijn kracht tot Godsaanschouwing was vervlogen,
Maar als een wiel dat staag zijn kring beschrijft,
Zo werden mijn gevoel en wil bewogen

Door Liefde, die de zon en sterren drijft.

Hier ligt Dante's graf, een praalgesteente, een plein naar hem genoemd,
Vlak naast de kerk van San Francesco
Een stille ruimte waar hij vaak kwam bidden
En waar de crypte bijna altijd onder water staat.
Goudvissen zwemmen glimmend over de mozaïeken vloer.
Aan een muur hangt zijn portret, als denkend dichter,
Voorbeeld voor Rodin, die Dante peinzend plaatste
Hoog boven de deuren van de hel.
Een kleine lamp brandt bij de tombe,
Bescheiden teken van het licht dat hij ooit zag.
De olie wordt geschonken door Florence,
Wellicht om haar geweten wat te sussen.
En ieder jaar wordt plechtig dit geschenk gebracht
Op zondag, rond de veertiende september
De dag dat in 1321, zesenzeventig jaar oud, Dante stierf.

LIED VAN ASSISI

Hier wandelde Franciscus de berg op en af
En zwierf hij door het dal van Spoleto.
Afgewend van de wereld, afgelegd zijn kleed,
Zijn bezit, zijn soldateske levenswijze,
Keerde hij zich in volle naaktheid naar de hemel.
Een bouwvallig kerkje, San Damiano,
Herstelde hij met eigen hand, want het kruisbeeld sprak:

'Vernieuw mijn kerk, want zij is in verval'.
Hij vatte de boodschap, zoals elke woord uit het Nieuwe Testament,
Letterlijk op. Want naar de letter wilde hij leven.
Hij huwde vrouwe Armoede, want de Zoon des Mensen
had zelfs geen steen om zijn hoofd neer te leggen.
Bomen, vogels, zon en maan, regen, sneeuw, de stoffige wegen
Waren zijn voorlopig eigendom,
In bruikleen gekregen van zijn Hoogste Heer en Schepper.
Hitte, ziekte, honger, kou waren zijn natuurlijke metgezellen.
Hij droeg een pij uit kleine lapjes stof geregen.
Met enkele volgelingen leefde hij het leven van zijn Heer.
Hij leerde hen: 'Als je een huis betreedt, zeg dan: vrede'.
Hij ontmoette Clara, uit een adellijk gezin,
Die hij overtuigde van de rijkdom van zijn armoe.
Zeer vertrouwelijk zouden zij samen vele malen spreken
Over de goedheid en schoonheid van Hun Heer.
En vaak als hij vermoeid of uitgeput of ziek was
Ging om troost Franciscus naar zuster Clara toe.
Geen man kan de liefde leren zonder vrouw.
En met broeder Leo, broeder Bernardus, broeder Petrus,
Broeder Egidius trok hij bedelend door het dal.
En zij sliepen in holen, de baarmoeder van Moeder Aarde.
Maar Franciscus dacht alleen aan Jezus:
Hoe Hij was geboren in een stal, hoe hij liep en sliep,
Het schaarse voedsel at, de armoede met zijn moeder deelde,
Hoe Hij preekte en zondaars tot bekering riep.
Dag en nacht schouwde hij alleen maar Jezus.
Zijn aandacht ging vol liefde naar Zijn lijden:
De angstige nacht in Gethsemani,
De pijnlijke tocht naar Golgotha,
De verschrikkelijke uren aan het kruis.
Franciscus overwoog, doordacht de wonden, het bloed, de pijn.

Hij huilde om het lijden van de Heer
En wilde huilend door de hele wereld lopen.
Elke dag werd Franciscus minder Franciscus
En meer en meer Gods tweede Zoon.

Hier heeft men in tweevoud een basiliek gebouwd, één boven, één
beneden,
Waar duizenden toeristen, als in een megabioscoop,
Langs stilstaande, filmische beelden trekken,
Die vertellen van Franciscus' heiligheid:
Franciscus' bekering, toen hij en public zijn duur gewaad uittrok,
Het teruggaf aan zijn vader, die verbijsterd staarde naar zijn naakte zoon,
Terwijl de bisschop snel Franciscus bedekte met een doek.
De reden voor deze verwisseling van gedaanten kan men lezen
Bij zijn eerste biograaf, Thomas van Celano, die vermeldt
Dat Franciscus, toen nog Johannes Bernardone geheten,
Na een wat losbandige, wereldse jeugd, steeds meer was gaan bidden.
Hij voelde zich zondig, verdorven en verworpen.
Tot hij op een dag voelde

*'hoe geleidelijk een onzegbare blijdschap en een zeer grote zoetheid
zijn hart binnenstroomden. Hij begon zichzelf als het ware te verliezen.
De benauwde gevoelens en de duisternis waarmee zijn zondebesef zijn
ziel gevuld had, losten op en verdwenen, en hij werd volgeschonken met
de zekerheid dat zijn misdrijven hem vergeven waren; voortaan mocht
hij erop vertrouwen te ademen in Gods genade. Nu werd hij geheel
aan zichzelf ontrukkt en opgenomen in een bijzonder soort licht waarin
zijn waarnemingsvermogen zich verwijdde, zodat hij duidelijk in de
toekomst kon zien. Na verloop van tijd namen die zoetheid en dat licht
weer af, maar hij wist dat zijn geest vernieuwd was en leek een ander
mens geworden.'*

Maar de muren van de basiliek vertellen meer:
Franciscus droomt – hij droomde veel en vaak – over een paleis met wapens
Waarmee hij geestelijk zijn strijd zal strijden;
Franciscus op bezoek bij de paus
Ter goedkeuring van zijn leefregels voor zijn volgelingen,
Een haveloze man temidden van de machtige curie;
De paus zag in een droom dat een armoedzaaier
De kerk, die op instorten stond, ondersteunde met zijn schouders.
Franciscus toont voor een uitgeputte broeder, die bijna sterft van dorst,
Een rots waar hij moeiteloos water uit laat stromen;
Franciscus biddend tot God, gehuld in een wolk, verheven boven de aarde;
Franciscus zet in Greccio voor het eerst een kerststal in scène;
Franciscus preekt voor de vogels;
Franciscus spreekt met zuster Clara...

En de toeristen schuifelen in de donkere ruimte van de onderkerk
En fluisteren, terwijl een microfoon 'silentio' maant.
De ogen, langzaam gewend aan het duister,
In de hand de reisgids met uitleg
Lezen de verhalen van de man die niets bezat en alles had,
Die niets geleerd had en wonderen kon doen.
Franciscus, de troubadour, de speelman Gods,
Die preekte, improviseerde als theaterman.
Hij nam twee stokken van de grond en speelde de viool
En zong en danste, 'zijn lichaam werd tot tong',
Zijn extase bracht anderen in vervoering.
Hij bedaarde broeder wolf en dreef demonen uit Arrezzo;
Hij prees de bijen om hun ijver en vernuft;
Luisterde urenlang naar het gezang van zuster krekkel;
Ging ter kruistocht naar Marokko, niet voor het geweld,

Maar om het teken van het kruis en vrede. Maar
Sultan Alibaba liet zich niet bekeren. Een oogziekte
Was het resultaat van zijn reis en geleidelijke blindheid.
Hard, soms onrechtvaardig streng was hij voor zijn broeders.
Wie een al te lange baard had, werd vervloekt, ook hij
Die eens een muntstuk raapte van de straat.
Toen een minister voor de broeders in Portiuncula
Een huis had laten bouwen, werd hij woedend over deze weelde.
Hij beklom het dak en gooide alle pannen naar beneden.
Het Evangelie leert wat voor een broeder voldoende is:
Een pij, een koord, een broek en, als 't moet, één paar schoenen.
Zwaar gestraft werd ook degene die – om welke reden ook –
Bezoek bracht aan een vrouwenklooster. Broeder Stephanus
In opdracht daar naar toegegaan – werd uitgescholden met woorden
Niet voor herhaling vatbaar, naar men zegt, en kreeg bevel
In de rivier te springen. Het was december.
Steeds meer begon hij van zijn broeders te vervreemden.
Het leiderschap had hij reeds neergelegd.
Hij vreesde hun vraag naar boeken en geleerdheid.
Hij schreef een tweede levensregel, nog strenger, zwaarder dan de eerste.
Zijn broeders bleven ontevreden en hij geïrriteerd en ernstig verstoord.
Zwakker werd hij door het vasten en uitgeput van uren nachtelijk gebed.
Maandenlang werd zijn opgewektheid aangetast door de bekoring van de geest,
Het onverdraagbaar broederlijke onbegrip en de verlatenheid.
Soms zakte hij in elkaar. Meer dan hij lopen kon, moest men hem dragen.
Toch hoorde men hem dan heel zacht een psalmvers zingen:
'Mijn ziel weigert elke troost.'
En zijn gezichtsvermogen verminderde met de dag.
Vaak werd hij door zijn voortdurende beschouwing Gods
Boven zichzelf uit getild. Alleen de woorden al 'ter liefde Gods'
Brachten hem buiten zinnen. En daarna stroomden tranen,

Sloeg zijn jubel om in deernis met het Lijden van de Heer.
Tijdens benauwde nachten wanneer de twijfels kwelden
Vroeg hij een teken van waarachtigheid, of hij
De wil van God wel volgde of slechts zijn eigen eer.
Zo op de berg Alverna, ziek, moe en zwaarmoedig,
Schonk God hem het bewijs: een visioen:
Een man, een Serafijn met vleugels, zwevend in de lucht,
Genageld aan het kruis, die hem genadig aankeek
Met onbeschrijfelijk mooie, tedere blik.
En toen het visioen verdwenen was,
Voelde Franciscus de wonden van zijn Heer.
Zo één was hij geworden met diens lijden
Dat zijn lichaam gebrandmerkt werd met de tekenen van Zijn dood
In handen, voeten en de rechterzijde.
Want wie zich concentreert wordt één met dat waarop zijn geest zich
richt.
Angstvallig hield hij de stigmata verborgen.
Slechts weinig broeders hebben er een glimp van gezien.
Zoals broeder Rufinus die Franciscus voorzichtig masseerde
En even het litteken raakte van de rechterzij
En de heilige schreeuwde het uit van de pijn.
Wie iets gezien had, moest zwijgen.
Meer ziekten verzwakten zijn lichaam en duivels bleven hem bekoren.
Midden in de nacht riep hij klagend:
'Ik kan niet slapen en niet rechtop staan om te bidden.
Mijn hoofd trilt en mijn knieën knikken.'
Ze brachten hem naar San Damiano
Waar Clara met haar Arme Zusters woonden.
Zijn lijden verergerde en zijn ogen werden zieker.
Het daglicht kon hij niet meer verdragen.
Het krioelde van muizen in zijn cel, die hem hinderden bij het gebed.
Wanhopig riep hij: Heer, kom mij te hulp om mijn ziekte te verdragen.'

En de Heer verhoorde hem en troostte: 'Verheug je, jubel van harte,
Want je ziekte is een voorschot op mijn rijk
Vanaf nu, voel je veilig, alsof je er al binnen bent.'
De volgende morgen wilde hij de Heer danken met wonderschone taal,
'Altissimo onnipotente bon Signore' en zette de woorden op muziek
En leerde het lied aan zijn broeders. Zo is het aan ons overgeleverd:

*Hoogste, alvermogende, goede Heer,
U zijn de lof, de roem en de eer
en alle zegening.
U alleen, Hoogste, komen ze toe,
en geen mens is waardig U te noemen.
Wees geloofd, mijn Heer, met al uw schepselen
in het bijzonder meneer broeder Zon,
die de dag brengt en ons door zichzelf verlicht.
En hij is mooi en stralend met grote glans.
Van U, Allerhoogste, toont hij het zinnebeeld.
Wees geloofd, mijn Heer, door zuster Maan en Sterren,
in de hemel hebt U ze gevormd, helder, kostbaar, mooi.
Wees geloofd, mijn Heer, door broeder Wind,
en door lucht en wolk en helder weer en ieder weer,
waardoor U Uw schepselen in stand houdt.
Wees geloofd, mijn Heer, door zuster Water,
die zeer nuttig is en nederig en kostbaar en kuis.
Wees geloofd, mijn Heer, door broeder Vuur,
door wie U de nacht verlicht,
en hij is mooi en vrolijk en krachtig en sterk.
Wees geloofd, mijn Heer, door onze zuster moeder Aarde,
die ons onderhoudt en voor ons zorgt,
en allerlei vruchten voortbrengt met bonte bloemen en kruiden.
Wees geloofd, mijn Heer, om hen die vergeven omwille van Uw liefde
en ziekte en kwelling verduren:*

Zalig zij die dit in vrede verdragen,
want door U Allerhoogste zullen zij gekroond worden.
Wees geloofd, mijn Heer, door onze zuster lichamelijke Dood
waaraan geen levend mens ontkomen kan.
Wee hen die sterven in doodzonde;
zalig zij die zich in Uw allerheiligste wil bevinden
want de tweede dood zal hen niet deren.
Looft en zegent mijn Heer
en dankt en dient Hem met grote deemoed.

Zijn ogen werden slechter, het daglicht deed ondragelijk pijn.
De broeders brachten hem naar een dokter die meende,
Dat genezing slechts kon komen door het uitbranden van het
aangetaste oog.
Terwijl het brandijzer in het vuur lag, zei Franciscus:
'Vuur, mijn broeder, edel en nuttig schepsel van de Allerhoogste,
Wees in dit uur hoffelijk voor mij. Ik heb steeds van je gehouden
En zal van je blijven houden uit liefde voor Hem die je geschapen heeft.
En ik smeek ons beider Schepper, dat Hij je hitte zo zal matigen
Dat ik het verdragen kan.'
Men zegt dat Franciscus tijdens de operatie geen teken van pijn
vertoonde.
Toen Franciscus wist dat hij ging sterven, vroeg hij
Gebracht te worden naar Portiuncula,
Waar hij zo vaak gebeden had om enigszins tot rust te komen.
Daar dicteerde hij, volkomen blind, zijn testament
En ook een brief aan zuster Clara. Zij zouden elkaar bij leven niet meer
zien.
Op het uur van zijn dood vroeg hij zijn broeders hem uit te kleden
En naakt te leggen op de naakte aarde – zo wilde hij sterven.
En naar verluide is hij, zoals hij leefde, zingend de dood ingegaan.
Het was zaterdagavond 3 oktober na de vespers.

Een vlucht leeuweriken streek neer op het dak van de cel
En cirkelde in de schemering nog lange tijd zingend rond.
De broeders brachten Franciscus' lichaam naar San Damiano,
Opdat Clara en haar Arme Zusters afscheid konden nemen
Van hun geliefde, heilige broeder.
Die avond, zoals altijd in Assisi,
Ging de gloeiende zon onder als een goudvis.

In de onderkerk dalen de toeristen af naar de crypte, het graf,
Een kleine kapel, geen fresco's of schilderijen,
Alleen het gesteente waar zijn gebeente rust.
Zij kijken rond, verstild, offeren een kaars of strelen de steen.
In een hoek zit een non, geknield op de grond en bidt.
We lopen voorzichtig, we niet willen storen, rond het graf,
Blijven staan en bij het afscheid maken we gassho.
Weer boven, langs de geschilderde verhalen, overal
De gouden stralen van de kransen rond de hoofden van de heiligen.
Verblindend blauw omgeeft Giotto's kruisiging.
Franciscus komt men vele malen tegen, liefst 92 keer.
Het mooist staat hij als il Poverello naast Cimabue's Madonna
Geschilderd zoals hij wordt beschreven door zijn eerste biograaf:
'Vrij klein van stuk, met een gewoon hoofd en een ovaal gezicht,
Wat naar voren gestoken. Zijn voorhoofd vlak en smal.
Zijn ogen bijzonder groot, zwart en ongekunsteld,
Zijn haren donker, zijn wenkbrauwen recht.
Zijn neus recht, regelmatig en smal, en
Rechtstandige maar kleine oren en vlakke slapen.
Zijn manier van spreken gemoedelijk, maar ook vurig en onomwonden,
Een stem hartstochtelijk en zoet, helder en klankrijk.
Regelmatische witte tanden, smalle fijne lippen, een zwarte dunne baard,
Een slanke hals, rechte schouders, korte armen,
Tere handen met lange vingers en uitstekende nagels,
Magere benen, kleine voeten, een tere huid; en hij was vel over been.'

Even verderop, Franciscus legt zijn linkerhand op een skelet,
Zijn rechterhand gebaart een welkom, zuster dood.
Clara volgt zijn spoor, zo ingetogen, met geloken ogen,
In haar slanke vingers een fijnzinnig stokje, een kruis.
Een blik in het transept brengt duizeling
Gevoel van zweven zoals men bijna omvalt
Kijkend in de lucht naar draaiende figuren in een zweefmolen.
Boven het altaar buigen de plafonds vol Allegorieën
Zich naar ons toe: Gehoorzaamheid, Kuisheid en Boetvaardigheid,
En Franciscus' dood, beweend door de broeders, en zijn Hemelvaart
Vreugdevol door engelen begroet.

De toeristen verlaten de basiliek langs het plein en de muur met bogen,
Verspreiden zich in smalle, stijgende en dalende straten,
Likken aan hun ijs en drinken water,
Slenteren langs restaurants, café's, snackbars, osteria's en pizzeria's
Snuffelen in ontelbare souvenirwinkels tussen
De beeldjes, poppetjes, icoontjes, schilderijtjes, sleutelhangers, sjaaltjes,
Potloden, ballpoints, ansichtkaarten, reisgidsen, schaaltes, vaasjes,
Rozenkransen, medailles, gebedsprentjes, glazen, potjes, kurkentrekkers
Horloges, vlaggetjes, aanstekers, posters, petjes, t-shirts,
Bloesjes, stropdassen, briefpapier, bloknootjes, peper- en zoutstelletjes,
Zakmessen, ringen, oorbellen, haarpennen, kruisbeeldjes, kettinkjes,
Wijwaterbakjes, kaarsen, devotielampjes, sokken, zakdoeken,
Met daarop de beeltenis, groot, klein, rond, vierkant of rechthoekig,
Van broeder Frans en zuster Claartje.

We zoeken verder en vinden in een steegje
San Francisco Picolino waar de heilige geboren werd.
Een inscriptie vermeldt: 'Dit kapelletje was eens een stal voor os en ezel,
Hier werd Franciscus, de spiegel van de wereld, geboren.'
En het is waar, zo arm en klein, het lijkt op Bethlehem.

San Damiano ligt blinkend in de brandende zon.
Een klein, stoer klooster waar stevige muren
Voor koele, stille ruimtes zorgen.
Alsof Clara en haar Arme Zusters nooit zijn weggeweest
En elk moment weer kunnen plaats nemen
Op de grove banken van het koor en psalmen zingen.
De lessenaar met het psalterium staat klaar voor gebruik.
De refter, donker, gewelven buigen over de ruwe banken.
Waar zuster Clara altijd zit een vaas met verse bloemen.
Er bloeien rozen in haar bloementuintje.
De ziekenzaal is leeg, een kruisbeeld aan de muur
En enkele schimmen van een fresco,
Het zou een mooie zendo zijn...
Armoede is hier tot kunst verheven.
Vlakbij, even buiten de poort, zit Franciscus,
Stil, onbeweeglijk, een modern beeld, natuurgetrouw,
Je zou zo een hand op zijn schouder willen leggen,
In kleermakerszit uitkijkend over het dal.
Hij zit nog steeds in contemplatie: de zon, de maan, de sterren,
Het zingen van de vogels, het ruisen van de wind.

Een kast van een kerk, Santa Maria Degli Angeli,
Is boven op de kluis Portiuncula gezet
Ten dienste van de vele pelgrims, aflaatgangers,
Die, ter vergeving van hun zonden, komen knielen
In de donkere ruimte, geliefde plek van Franciscus,
Waar hij vergiffenis en troost vond toen hij ernstig werd bekoord.
Naakt wierp hij zich in een doornstruik,
Maar door het bloed veranderde de stekels in rozen.
Zo waste God zijn begeerte weg.
Een veelluik op de achterwand vertelt de legende
En toont Franciscus die een kroon van rozen brengt

Naar Christus en Maria, engelen er omheen,
En zoals altijd, zuster Clara.

We besluiten ons verblijf nog met een dag te verlengen
In het hotel – met zwembad – dat op de helft van de berg gelegen
Uitziet op het dal. We kijken uren naar het groen, de verre bosjes, bomen,
Links in de verte San Damiano en rechts de koepel van Portiuncula,
Zwijgzaam turend in de blauwe lucht, drinken we het Italiaanse licht
En wijn, veel wijn.

LIED VAN SIENA

Hier glijdt men over een marmeren vloer door de geschiedenis.
Het begint met Hermes Trismegistus
Want in 1300 wist men nog dat christendom van doen had met de gnosis.
De Duomo, buitenkant van roze marmer,
Is overdadig volgehangen met heilige, dramatische taferelen
Zo vol dat wie er binnenkomt en kijkt, niets ziet.
De Doopkapel zorgt voor een stijve nek: rondom en op het plafond,
Fresco's, schilderijen. De Piccolomino bibliotheek, statig, hoog,
Weer fresco's, waaronder dikke zware boeken liggen uitgestald,
Psalteria waarvan de eerste letters rijkelijk versierd,
Uitnodigen tot zingen, gregoriaans, getekende muziek:
Kleine bijbelse tafereeltjes, met bloemen, vogels, aapjes.
Engelen in rood, blauw, okergeel, roze, zwart, lila
En vooral goud, bladgoud, als dikke druppels op gebracht.
Siena, kleine stad, een paar winkelstraten en enkele steegjes,
Herbergt grote schatten in haar stille musea.
De Opera della Metropolitana, het Oratorio di San Bernardino,
De Pinacoteca Nazionale, het Palazzo Comunale,
De Santa Maria della Scala, het Museo Civico in Palazzo Comunale.

Wandschilderingen met een gewonnen of verloren oorlog,
Met rechtspraak, geschiedenis van pausen en lokale heiligen,
Vermoeien onze ogen, totdat we zalen binnengaan,
Schemerig vaak, spotlights richten onze blik,
Waar Madonna's hangen, de Moeder met het kind,
Eindeloos herhaald, stillezens die het nieuw gewekte leven,
Woordeloos en vol verwachting laten zien.
Geschilderde hymnes, eindeloos herhaald, een enkele variatie in de
noten.
Soms getekend frontaal: Maria kijkt ons aan, het kind wat schuw
terzijde.
Meestal buigt de Moeder licht voorover naar haar kind,
Ingetogen, bijna angstig, vol genegenheid.
Honderden variaties van één motief.
Het kind rust in Maria's armen, het lijkt alsof het wordt gewiegd;
Kind zit op Maria's rechterknie; kind zit op Maria's linkerknie;
Handje tegen Moeders kin, hoofdje tegen Moeders wang;
Kindje zuigend aan Moeders rechtertiet, drinkend aan de linkertiet;
Druppeltje melk lekt uit Moeders tepel,
Kindje likt druppeltje melk van zijn lippen;
Kind met krullenbos, kaal, dunne haartjes;
Kindje kijkt verbaasd, verschrikt, reeds oud en wijs, pretoogjes;
Kindje met vogeltje in de hand, met appel of wereldbol;
Kindje houdt een vogeltje aan een touwtje.
Maria vanaf haar hoofd gekleed in blauw of bruin
Met gouden stroken, een ster versiert haar schouder;
Haar smalle lippen, stil opeen, kleine, dunne streepjes.
Maar steeds die droeve, zachte ogen, bijna langs het kinderlijk gezicht,
Alsof ze weet: het nooit zal spelen.
Geboren worden, toekomstig lijden, verwachten van de dood.
Moest God op menselijke wijze lijden?
Of wordt de mens vergoddelijkt in een aanvaarde dood?

Madonna con Bambino, een liefdevol mysterie,
Een huiveringwekkend weten tussen de Moeder en het kind.
'Menswording', wie kan mij zeggen wat dat is?

Toeristen, de ijsjeslikkende meerderheid, slenteren op het middaguur
Zwetend door de straten, kinderen moe, oma moe,
Duwen de kinderwagens de kerken, de winkels, de musea in,
Of zoeken schaduw op de terrassen van het Piazza Communale,
Een halvemaanvormig plein, waarvan de bestrating enigszins schuin
afloopt
Naar het statige Palazza. 's Avonds is het hier heerlijk liggen op de
stenen,
Die nog warm zijn van de hitte van de dag.
Liters acqua mineral, bier en cola, kilo's panini's en pizza's.
Iedereen spreekt hier Engels, Duits, Frans, Spaans, Nederlands.
Alleen de Italianen spreken Italiaans en hier, naar verluide,
Het mooiste van heel Italië – geheel naar Dante's taalgebruik.

Op 25 maart in 1347 werd Catharina hier geboren.
De vijfentwintigste dochter van Jacobo Benincasa, wolverter,
Een man van aanzien in Siena en omgeving. Haar moeder leek nooit
barensmoe.
Haar huis, de deur nog steeds bewaard, is omgebouwd en uitgebreid tot
kerk,
Zoete fresco's, relictten, marmeren bustes van pausen.
Catharina, een groot mystiek talent.
Als kind van zes had zij een visioen op straat
Van Jezus, gekleed als paus, omgeven door Petrus, Paulus en Johannes.
Zeven jaar oud, haar tweeling zusje Giovanna stierf een vroege dood,
Koos zij voor de eenzaamheid, verborg zich in de bezemkast
Om alleen te kunnen denken aan Jezus' lijden.
Haar moeder lachte haar uit: 'Er zijn tegenwoordig toch geen heiligen

meer!
Zij weigerde te trouwen zoals haar ouders wilde.
Zij wilde slechts huwen met haar Bruidegom, haar Heer.
Haar verlangens en gedachten waren werkelijkheid.
In weerwil van haar ouders werd zij, ongeveer zeventien,
Lid van de derde orde van Dominicus. Haar leven lang droeg zij het zwarte
kleed.
Haar vaders werkplaats werd haar kluis.
De pest brak uit en Catharina, in opdracht van een visioen,
Ging dagelijks naar Santa Maria della Scala,
Het hospitaal, om zieken te verzorgen, door anderen vermeden.
Nog steeds is daar het sanctuarium te zien, waar zij kwam bidden.
Een donkere kapel, muf, oud, verwaarloosd en verlaten.
Grote rozenkransen, eenzaam aan de muur, al jaren niet meer aangeraakt,
– De kralen glijden even eerbiedig door onze vingers –
In vergetelheid geraakte devotie. Bijna niemand die er komt.
Een doodshoofd in een nis laat zien hoe klein de mensen waren.
Zij ligt hier 'opgebaard', haar graf is elders.
Zij onderhandelde met God. Als Hij haar familie de pest
Bespaarde, zou zij slechts leven van droog brood, water en wat rauwe
groente.
Zo hongerde zij op den duur naar Jezus
Dat zij zich voedde uitsluitend met de eucharistie,
Sancta Anorexia, heilige ontbering, Godgewijde uitmergeling.
Haar visionaire geest deed haar de diepte van haar mystieke leven zien:
Toen zij Hem trouw beloofde, verscheen haar Heer,
Omringd door Maria en enkele heiligen als getuigen,
En schoof een huwelijksring om Catharina's vinger.
Sommigen begonnen haar te bewonderen, maar anderen
Spraken van een oververhitte fantasie, verwaandheid, gebrek aan slaap
en eten.
Weer verscheen haar hemelse bruidegom en toonde haar twee kronen:

Eén van goud en schitterende juwelen, de ander een kroon van doornen.
'Neem die welke je graag wilt', sprak de stem.

Zonder aarzeling koos zij de doornenkroon.

Een krachtig visioen vertelt hoe zij en Jezus wisselden van hart,
Misschien de mooiste beschrijving van wat er bij transmissie in de geest gebeurt,

Opgetekend door Raimundus van Capua, dominicaan, haar leidsman en biograaf:

'Op een dag bad Catharina vuriger dan anders het gebed van de profeet: "God, herschep mijn hart, maak het zuiver, geef mijn geest, diep in mij, nieuw bestand." (Psalm 51:12). Zij verzocht God in het bijzonder haar verstokte hart uit haar weg te nemen. In een verschijning ontlastte hij haar bezwaard gemoed. Ze zag hoe haar eeuwige bruidegom op de bekende wijze naar haar toekwam. Nu opende hij haar boezem en haalde haar hart eruit, zodat ze zonder hart achterbleef. De verschijning was overtuigend geweest, en ze had het onmiskenbare gevoel zonder hart te zijn. Tijdens haar eerstvolgende biecht vertelde ze het haar biechtvader. Die barstte in een luid en enigszins ergerlijk lachen uit. Catharina liet zich echter niet van de wijs brengen en sprak: "Heus vader, voorzover ik weet, heb ik geen hart meer; in elk geval voel ik het niet meer kloppen. Want de Heer is aan mij verschenen en heeft mij de linkerkant van de borst geopend, en hij heeft er mijn hart uit verwijderd en is ermee weggegaan." De biechtvader wierp haar tegen dat ze zonder hart helemaal niet kon leven. Catharina merkte slechts op dat voor God niets onmogelijk is, en maakte geen geheim van haar overtuiging dat ze geen hart meer had. Dagen achtereen verzekerde ze telkens weer dat ze zonder hart leefde. Op een ochtend bleef ze in de dominicanenkerk zitten, in de zijkapel waar de boetzusters hun godsdienst oefeningen hielden. Alle andere zusters hadden de kapel verlaten en Catharina was uit haar gebruikelijke devotie tot zich gekomen en maakte aanstalten om naar huis te gaan. Opeens werd ze

door een hemels licht omstraald, en midden in dat licht stond de Heer, wiens eerbiedwaardige handen het purper stralende hart van een mens omsloten. Ontdaan door het felle licht en door de ontmoeting met haar schepper viel Catharina bevend op de knieën. De Heer boog naar haar voorover, opende andermaal de linkerkant van haar boezem en legde het hart dat hij in zijn handen hield er omzichtig in terug. Hij nam het woord en sprak tot haar: "Zie, mijn lieve, dierbare dochter, ik heb je hart weggenomen om er het mijne voor in de plaats te geven. Zo zal het je leven lang voor je blijven kloppen."

Niemand zag als zij, dat liefde tot God gelijk is aan de liefde tot de naaste.

Vrede wilde zij brengen, vrede bij twistende families,

Bij oorlogvoerende staten en steden, de in tweeën gesplitste Kerk.

Zij schreef – dicteerde, daar zij niet lezen of schrijven kon

En soms zette zij drie schrijvers tegelijk aan het werk –

Honderden brieven naar bekenden en onbekenden, aan haar moeder en broers,

Aan de paus, bisschoppen, de koning, de gezagsdragers in de steden, aan nonnen,

Een prostituee, een dichter, een kunstschilder, een weduwe.

In Pisa, altijd weer op reis omwille van de vrede,

Zag zij, in gebed verzonken, het kruis en hoe vijf met bloed doordrenkte stralen

Op haar daalden, haar handen, voeten en hart raakten

En de littekens van de heilige wonden zich prentten in haar huid.

Alle delen van haar lichaam deden pijn, vooral haar zij.

Want wie zich concentreert wordt één met dat waarop zijn geest zich richt.

Zij bemoeide zich met kerkelijke politiek,

Sommeerde met ellenlange preken de paus,

In ballingschap te Avignon, naar Rome terug te keren.

Gregorius de negende, angsthaas en irritant besluiteloos,
Kreeg het advies van haar: 'Handel als een man!'
Hij volgde haar bevel. Zij was sterker dan de geslepen, Franse kardinalen.
Haar wil was wet, onvermurwbaar. En wie haar vroeg 'waarom?'
Kreeg slechts te horen haar gevleugeld woord: 'Viglio' – ik wil het'.
De laatste jaren van haar leven woonde zij in Rome,
Uitgenodigd door de paus, die wist dat hij tot niets in staat was,
Zonder deze onweerstaanbare, extatische, vrome vrouw.
God was de zee waarin zij zwom, waaruit zij dronk.
God was het vuur dat haar ontvlamde en verbrandde.
En zij huilde en haar tranen, waren tranen van vuur.
Denkend aan God vond zij niets dan mededogen,
Compassie sterker dan rechtvaardigheid.
Hij zei tot haar: 'Dochter, denk aan mij;
Als je dat doet, denk ik onmiddellijk aan jou.'
De vele malen dat zij samen spraken, kreeg zij van God te horen:
'Ik heb je gemaakt, maar toen ik naar mijn schepsel keek,
Werd ik verliefd op de schoonheid van mijn schepping.'
Zij woonde in de cel van zelfkennis, want als de ziel zichzelf leert kennen,
Leert zij ook God beter kennen, want zij ziet hoe goed Hij voor haar is.
Catharina, zeer verzwakt, verlamd, overleed op 29 april 1380 te Rome.
Zij had bereikt – hoe kan het anders – de leeftijd van haar Heer.

Van haar ouderlijk huis gaan we naar San Dominico, haar parochiekerk.
Hier bracht men vanuit Rome haar hoofd en een vinger.
Toen vocht men nog om het dode lichaam van een heilige
En sneed het liefdevol in stukken opdat het als relict vereerd
Kon worden op diverse plaatsen, die haar bescherming claimden.
De kerk, een grote ruimte, moderne ramen van glas in lood bezit
Catharina's portret, een witte sluier om haar hoofd, haar zwarte kleed,
De ogen wat geloken, een weldoenster kust kuis haar linkerhand,
De rechter draagt met fijne vingers een tak met lelies.

We kijken verbaasd naar de schrijn met het kleine doodshoofd,
Verbleekt vlees, de ogen dicht verschrompeld,
De neus mist stukjes been en huid, de open mond toont het gebit
Waar enkele tanden aan ontbreken. Daarnaast staat achter glas
Haar vinger, donkerbruin, wijzend naar omhoog.

LIED VAN PISA

Hier komt men niet voor de musea; zij worden nauwelijks bezocht,
Al zien we in het Museo Nazionale di San Matteo
Weer vele 'eilanden van stilte':
Madonna's, Madonna's, Madonna's met het kind.
Men komt uitsluitend voor het plein: Piazza dei Miracoli.
Toeristen zwerven hier als bijen.
Verblindend wit staan de marmeren stenen te blinken in de zon,
De dom, de doopkapel, het Camposante Monumentale.
Het meest schittert de Torre Pendente.
En het is waar, echt waar,
Ik heb het gezien,
Ik heb het met eigen ogen gezien:
De toren van Pisa staat hartstikke scheef.

Arrivederci!

EPILOOG.

We zijn toeristen geweest, vakantiegangers, drie weken lang. Zoals Joke
zei: 'Lopen–lopen, kijken–kijken, eten–drinken, kijken–kijken, douchen,
eten–drinken, kijken–kijken, douchen en naar bed. Maar we waren
ook pelgrims. We zijn getuigen geweest van een verleden, –vervaagd,
verkleurd weliswaar en veel is verdwenen –, waarvan de sporen nog altijd

spreken. In deze kleine steden hebben mannen en vrouwen geleefd op een wijze die we ons nauwelijks kunnen voorstellen. En ze zijn nog altijd aanwezig in de kerken, de musea, de straten en pleinen. De zomerzon brandt nog even onverbiddelijk als toen. Zelfs de winkels met hun stupide prullaria houden de herinneringen levend. Het meest verwonderd hebben we gelopen langs de talloze fresco's en schilderijen met de Madonna, de kruisiging, de hemelvaart, de heiligen, de wonderen. Zij zijn gemaakt in de periode 1300 –1450. We bewonderden het verstilde dat zij laten zien, het gestileerde, het symmetrische, terwijl elk schilderij, ook al herhaalde het de vroegere thema's, een eigen expressie was van de traditie. We bekeken de fijnzinnigheid van de getekende lijnen, de prachtige gezichten, het versierde decor, de kleuren en vooral het goud – ik heb nog nooit zoveel goud gezien.

In onze tijd schilderen we nauwelijks Madonna's meer. De pogingen die hier en daar ondernomen zijn om in deze oude kerken ook moderne beelden neer te zetten, lijken steeds een mislukking, het kitscherige niet te boven.

De Renaissance was opgevolgd door de Barok, veel te zien in diezelfde kerken en musea. De eenvoud en devotie werd vervangen door het drama, het grote gebaar, de krachtige beweging. De verhouding tussen God en mens werd niet verbeeld in een verheerlijkt, devoot geschilderd portret, maar in theatrale doeken, waar vooral iets vreselijks lijkt te gebeuren. En als het dan met God helemaal bergafwaarts gaat, als het geloof verdwijnt, of in elk geval de voorstellingen van Hem en zijn heiligen niet voor herhaling vatbaar blijken, hoe dan religieuze belevenissen te schilderen?

Ik moest erg vaak denken aan de kapel van Rothko in Houston, voor mij de mooiste zendo van de wereld. Een achthoekige kapel. Aan de grijze muren veertien grote doeken. Er zijn alleen kleuren te zien: paars, zwart. Voor wie de tijd neemt gaan de donkere kleuren leven door hun subtiele verwevenheid met elkaar. Zeer dunne paarse wolken zweven nauwelijks

zichtbaar door het zwart. Zij brengen echter ook een rust teweeg die alle vormen en beelden doen verdwijnen. Deze donkere doeken zijn dragers van beeldloze contemplatie. Zij verwijzen naar een geheim waarvan niemand weet wat ervan te verwachten.

Rothko had gereisd door Italië en was diep onder de indruk van de mozaïeken van Ravenna (in het bijzonder de sterrenhemel van de Gallia Placidia Mausoleum), de kerken van Rome, en vooral van de fresco's van Fra Angelico in het klooster San Marco in Florence. Hij was ook sterk beïnvloed door Nietzsche en de geschriften van de vroeg christelijke kerkvaders (vooral Origines en Gregorius van Nyssa). Toen hij de uitnodiging kreeg om in Houston een kapel te naar zijn ontwerp in te richten, had hij reeds de 'materialistische' vormen van de kunst achter zich gelaten. Hij zocht naar 'een goddeloze expressie van het goddelijke'. Of zoals hij zei: 'Ik wilde zowel het eindige als het oneindige schilderen.' Hij zocht een uitdrukking voor de 'Deus Absconditus', de verborgen, onkenbare God. Hij schilderde uiteindelijk 'een woestijn van puur gevoel'. De kapel moest een heilige plaats worden zoals de Byzantijnse kerken.

Agenda

“BIG MIND” WORKSHOP, OLV GRETHA AERTS

zaterdag 6 oktober

Tijd: 10.00 – 17.00 uur

Plaats: Zendo

Maximaal 10 personen

Kosten: 40 euro

Opgeven (uiterlijk voor 29 september) bij: Anne Wentzel
010-4257003 of ammwentzel@prettel.nl

INTENSIEF ZITWEEKEND 8,9,10 EN 11 NOVEMBER

olv Nico Tydeman en Gretha Aerts

Donderdagavond 19.00 uur tot zondagmiddag 17.00 uur.

Plaats: Zin in werk Vught

Kosten: 310 euro

Opgeven bij: Anne Wentzel

Voor meer informatie bel of mail naar:

010-4257003 of ammwentzel@prettel.nl

Colofon

ZENGROEP ROTTERDAM KANZEON

Noordmolenwerf 3, Rotterdam

www.zenrotterdam.nl

Bert Verwijs tel. 078-6317606

Anne Wentzel tel. 010-4257003

e-mail: info@zenrotterdam.nl

REDACTIE

Eva van den Brande tel. 010-4525026

e-mail: vandenbrande@mac.com

Leo Huijg tel. 010-4768737

e-mail: leo.huijg@kpnplanet.nl

VORMGEVING

Diederik Corvers tel. 010-2449012

e-mail: diederik@ogentroost.nl